

De Heraut

voor de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 14 Februari 1915. N°. 1934.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonneementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 99, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 8 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f .10. Abonneementen worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirecteuren enz.
Advertentieprijs: van 1 tot 8 regels f 1.20, voor elke regel meer f .20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f .12 per regel.

Van de Voleinding.

CLIX.

VIJFDE REEKS.

XXI.

En zij waren volhardende in de leer der Apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods, en in de gebeden.

Hand. II : 42.

Zelfs de schijn van een duurzaam ambt is, voorzover uit het Nieuwe Testament blijkt, aan het Apostelschap nimmer gegeven. De poging van de zijde der Irvingianen beproefd, om van het apostelschap in de 19e eeuw een nieuwe verschijning te geven, vond in de H. Schrift geen den minsten steun, en schijnt nu reeds op een volkomen fiasco te zijn uitgevallen. In Hand. XII : 1 v.v. wordt ons wel bericht, dat Herodes de hand sloeg aan den apostel Jacobus, maar noch hier noch elders in de Schrift wordt ons ook maar iets bericht van de keuze van zijn opvolger. Zelfs wordt de terechtstelling van den apostel Jacobus, zonder eenige nadere mededeeling, bericht, en eerst uit Clemens Alexandrinus werken zijn we te weten gekomen, dat de aanklager van Jacobus, door diens geloofs-betoon bij zijn sterven, zelf tot Christus bekeerd is, en later evenals Jacobus is ter dood gebracht. Het twaalfde van de apostelen was alzoo weer op het elftal teruggebracht. Wel heeft men het pogen voor te stellen, alsof Paulus de door Jacobus' sterven leeggevalen plaats in het apostelschap had ingenomen, maar dit gaat daarom niet op, omdat Paulus roeping en insetting in het apostolaat reeds in Handelingen IX bericht wordt, terwijl de ter dood brenging van Jacobus eerst drie hoofdstukken later wordt medegedeeld. Vandaar, dat onzerzijds indertijd de gissing gewaagd werd, of niet de leegte die in het twaalfde door Judas' zelfmoord gaapte, door de roeping van Paulus tot het apostolaat was aangevuld. Vooral Openb. XXI : 14 doet vermoeden, dat hier iets achter schuilt, waarvan het bericht uitbleef. Daar toch lezen we, dat in de twaalf fundamenten van den muur, die het nieuwe Jeruzalem omgaf, de namen der twaalf apostelen gegraveerd stonden. Dit doet vragen, hoe deze twaalf apostelen gerekend zijn. Viel Paulus hierbij uit? Is dit denkbaar? Kan en mag aangenomen worden, dat de apostel die het rijkst het Evangelie onder de volken verspreid heeft, bij deze berekening niet zou zijn meegerekend? Vandaar het vermoeden, dat de aanvulling van de twaalf door de keuze, die vlak voor Jezus Hemelvaart op Matthias viel, wel tijdelijk gold, maar dat toch de wezenlijke aanvulling van het twaalfde eerst op den weg naar Damascus plaats greep; en dit te meer, wijl van dezen Matthias als apostel verder niets bericht is. Dat nu wel na Judas' zelfmoord, maar niet na Jacobus' terechtstelling, aanvulling van het twaalfde hetzij dan door de keuze van Matthias, hetzij door de roeping van Paulus, plaats greep, toont aan, dat het apostolaat wel bij zijn aanvang in zijn compleetheit met het twaalfde van de stammen overeenkwam, maar daarna in zijn verderverloop uitstierf, zonder hersteld of vernieuwd te worden. Van een duurzaam of blijvend ambt droeg uit dien hoofde het apostolaat niet het kenmerk. Zelfs is van een eenigszins voltooide organisatie van het apostolaat in de Handelingen geen sprake. Dat Petrus en in Hand. II na het Pinksterwonder, en in Hand. XV in het Synodaal Convent als spreker op den voorgrond treedt, was met het oog op zijn talent en gaven geheel natuurlijk, en hing met Jezus uitspraak: »Gij zijt Petrus, en op u zal ik mijn gemeente bouwen«, zeer zeker in zooverre samen, dat Jezus Petrus talent en gaven doorzag, en hem juist met het oog daarop tot het apostolaat geroepen had. Maar toch is hierbij zelfs van een Voorzitterschap in de Handelingen geen sprake. Reeds op den Pinksterdag zelf wordt de eenheid der Kerk van Christus veeleer daarin gezocht, dat alle gedoopten volhardende waren in de leer der apostelen.

Op het normale karakter van het apostolaat mag uiteraard niets worden afgedongen. Gelijk in Hebr. III : 1 de Christus zelf niet alleen Hoogepriester, maar ook Apostel van den Vader wordt genoemd, zoo zijn de twaalf apostelen van den Christus. Gelijk de Christus in het ambt stond, zoo stonden ook zij in het ambt. Tot aan hun insetting in dit ambt waren ze discipelen. Het apostelschap ontvingen

ze eerst daarna. Doch al ware het, dat zij in deze hoedanigheid ten deele ook het gewone bestuur over de Kerken uitoefenden, toch kan niet gezegd, dat dit centraal bestuur van het apostolaat zijn vertakkingen in Azië, Afrika en Europa had. Waar ook het Evangelie buiten Jeruzalem hetzij onder Joden of Heidenen gepredikt wordt, en er als gevolg van deze prediking een Kerk van Christus verrijst, steeds wordt het bestuur van deze Kerk ter plaatse ingesteld, hetzij door den missionaris, hetzij door de bekeerden zelve. En wel wordt een enkel maal bericht dat ook Paulus aan deze insetting van het bestuur deel had, maar dan had dit zijnerzijds plaats, overmits hij zelf daar ter plaatse de missionaris was geweest. Maar hoe veel Kerken ook allengs opkomen, er is geen sprake van, dat de gezamenlijke apostelen bij decreet tot de stichting en planting van de Kerken in die onderscheidene plaatsen overgaan, noch ook dat op een plaatselijk gedane keuze goedkeuring van het apostolaat te Jeruzalem gevraagd wordt. Het oordeel en de beslissing van het apostolaat is ingeroepen over het allesbeheerschende vraagstuk, of de Heidenen eerst Joden moesten worden, om eerst alzoo in de Kerk van Christus te kunnen ingaan; het groote probleem van den toenmaligen tijd. Maar voor het overige gaat er van het apostolaat wel een geestelijk-leidende, maar niet een directieve-organiseerende actie over alle Kerken der toenmalige Christenheid uit. Later zijn de Apostelen zelfs naar zeer onderscheiden landstroken getogen, zonder dat uit iets blijkt, dat van een jaarlijksche samenkomst. Het was »de leer der apostelen«, gelijk Hand. II : 42 zegt, die de eenheid aangaf en in stand hield. En toen slotte alle Apostelen, niet als één college en op eenzelfde plaats, maar in onderscheiden landen, en elk naar eigen omgeval vergeten of ter dood gebracht waren, is geen poging zelfs aangewend, om wat in hen wegliep, door de stichting van een ander college te vervangen. Wel later, maar niet terstond na het uitsterven van de apostelen, en althans niet op hun aanwijzing.

Het trekt dan ook de aandacht, dat in het Convent of in de Synode te Jeruzalem, waarvan Hand. XV ons het bericht geeft, de Apostelen allerminst op zichzelf staan, maar in één adem genoemd worden met de ouderlingen. Toen toch, zoo lezen we in Hand. XV : 4, de afgezonden van Antiochie te Jeruzalem waren aangekomen, werden ze ontvangen: 1°. van de Gemeente, 2°. van de Apostelen, en 3°. van de Ouderlingen. In vs. 6 staat dan ook: »De apostelen en de ouderlingen« vergaderden tezamen, om op deze zaak te letten. Eerst neemt nu op die vergadering Petrus het woord. Daarna doen niet Paulus en Barnabas, maar Barnabas en Paulus (en alzoo Barnabas voorop) mededeeling van wat in Antiochie en elders levensvraag in de Kerk was geworden. Jacobus geeft daarna dan zijnerzijds advies. En na deze drie of vier sprekers, zoo meldt vs. 22, viel toen aanstonds het besluit, een besluit dat genomen werd niet door één Apostel, ook niet door de Apostelen als college, maar door 1°. de gemeente, 2°. de Apostelen, en 3°. de Ouderlingen; alleen met deze afwijking in vs. 4, dat in vs. 4 eerst de gemeente genoemd werd, en dat hier in vs. 22 de gemeente achteraan komt. De Ouderlingen daarentegen behouden hunzelfde rangorde. Ze komen na de Apostelen, doch het feit blijft, dat de Ouderlingen met de Apostelen samen, in één gemeenschappelijk besluit, de beslissing vallen lieten. Een beslissing die hierin bestond, dat drie »voorgangers« uit de Kerk van Jeruzalem in gezelschap van Paulus en Barnabas naar Antiochie werden afgezonden met een schriftelijk manifest. In dit manifest nu zijn het weder niet de Apostelen, die alleen en eigener gezag hun beslissing overbieden, maar ook in dit schrijven leidt het hoofd, eenigszins breedvoerig zelfs: »De apostelen, en de ouderlingen, en de broeders, enz.« Ook hier alzoo de vermelding van de drie factoren: apostelen, ouderlingen en gemeente. Van deze drie groepen wordt nu medegedeeld, dat ze te zamen zijn geweest, en dat het hun (d.i. dan de Apostelen, Ouderlingen en Broeders) »eenstemmelijk goed heeft gedacht, deze missie naar Antiochie te zenden. En nu komt de beslissing zelve, en hierin heet het nu, »dat het den Heiligen Geest en ons goedgedacht heeft«. De Apostelen staan alzoo voorop. Bij hen is de leiding. Maar de plaatselijke, te Jeruzalem gevestigde Kerk oefent door middel van haar ouderlingen mede gezag uit, en de opgekomen leden der kerk werken tot het besluit mede, en samen aarzelen ze niet het uit te spreken, dat ze

alzoosam organen van den Heiligen Geest zijn, en dat uit dien hoofde de broeders te Antiochie zich aan dit hun besluit hebben te onderwerpen.

Vreemd doet het hierbij alleen aan, dat hier van Paulus gesproken wordt, als stond hij buiten den apostelkring. Dit gaat zelfs zoover, dat in het officiële manifest Barnabas voor Paulus wordt genoemd. Ze worden daar toch in het schrijven (zie vs. 25) vermeld, als »onze geliefde Barnabas en Paulus«, en ze worden aangemerkt niet als in het ambt staande, maar als »mensen die hun ziel hebben overgegeven voor den naam van onzen Heere Jezus Christus«, zonder dat van Paulus' roeping of apostelschap ook maar met een woord melding geschiedt. Wel was Paulus (zie Hand. IV : 26 v.v.) na zijn bekeering naar Jeruzalem getogen, en was daar met de apostelen in- en uitgaande geweest, maar er bleef toch in Jeruzalem onder de Gemeente zekere vrees en bedachtzamerheid heerschen, en ingelijfd in het Apostolisch college is hij toen althans niet. Denken we ons in deze eenigszins vreemde verhouding terug, dan beantwoordt wat ons bericht wordt, zeer zeker niet aan wat wij ons als eisch zouden voorstellen. Naar onze opvatting zou er een officiële opneming van Paulus in het Apostolaat hebben moeten volgen, en zou van meet af ook Paulus moeten opgeroepen zijn om mee te vergaderen, zoo dikwijls de apostelen saam kwamen. Hiervan echter vinden we geen spoor. Het Twaalfde begint met te Jeruzalem te blijven, al spoedig valt één hunner, Jacobus, door zijn martelaarsdood uit, en als dan Paulus de beslissing van het apostolaat over de besnijdenis-quaestie komt vragen, stemt hij zelf niet mede, en reist straks alleen af, om zijn groote missien in Klein-Azië en Europa te vervolgen. Zoo ziet men dat aan den collegiaalvorm en aan de collegiaal-saamstelling van het Apostolaat niet te veel waarde mag worden gehecht. De betekenis van het Apostolaat lag in de roeping der Apostelen van Christus, en in de gave des Heiligen Geestes, die hen in staat stelde het Evangelie onder woorden te brengen, dit gepredikt Evangelie met wonderen te bezeugelen, en alzoo in de leer die ze predikten, het fundament voor de Kerk te leggen. Nader verband ontstond er aanvankelijk onder de vele kerken nog niet. Elke kerk stond op zich zelf. De gemeenschap die deze kerken met elkander onderhielden, droeg een geheel vrijwillig karakter, en telkens weer bleek hoe hierbij het gezag van Paulus op den voorgrond trad. Wel erkenden de kerken elkander onderling. Leden en voorgangers uit de één kerk bezochten een of meer der andere kerken. Toen de kerken van Palestina gebrek hadden, heeft met name Paulus op groote schaal in Europa voor haar gecollecteerd, maar ook dit geschiedde zonder nader verband of officiële aanschrijving. En als ten slotte het Apostolaat wegvalt, doordien de Apostelen de één voor en de andere na uitsterven, zo dat er ten slotte niet meer dan één enkel Apostel over is, valt van een geregeld Classicaal of Synodaal verband nog geen spoor te ontdekken. Wat te Jeruzalem als Convent bijeenkwam, kwam bijeen naar aanleiding van één bepaalde vraag, en was in 't minst niet de vergadering van een College, dat telken jare of om de drie jaren vergaderde. Van vast geregelde organisatie ontbrak dus nog zelfs 't begin. En het bleef tot na den dood der Apostelen bij wat 't reeds aanstonds op den Pinksterdag geworden was: Geloovigen in allerlei steden en dorpen en streken, die één bleken, omdat ze »volhardende waren in de leer der apostelen«.

Tot gelijke uitkomst leidt het gebruik van het woord *Opziener* of *Bisschop*, dat al te gader zes malen gebezigd wordt. Opziener en Bisschop is geheel hetzelfde woord. In het Grieksch staat het woord *Episcopus*. Laat men nu van dat woord de beginletter en den uitgang weg, dan blijft over *Piscop*, waarvan de *p* naar de wet der klankverschuiwing, in het Frans in een *v* en in de Germaansche talen, waartoe ook de onze behoort, in een *b* is overgegaan. De Franschen zeggen daarom *Evêque*, de Duitschers zeggen *Bischof*, wij zeggen *Bisschop*, en in het Latijn heet het nog *Episcopus*. Onze overzetteren hebben, om de Bisschoppelijke hiërarchie te keeren, het woord Bisschop in dat van *Opziener* omgezet. In de Engelse vertaling vindt men beide woorden gebezigd. Stond het in het meervoud, dan werd het vertaald door *Overzitters* of *opzieners*, maar stond het in het enkelvoud, dan zette men het over door *Bishop*. In Hand. 20 : 28, waar Paulus in het meervoud spreekt van »de geheele kudde waarover de Heilige Geest

u tot opzieners gesteld heeft«, staat in de Engelse vertaling »the flock over the which the Holy Ghost has made you *oversers*«, maar in 1 Tim. 3 : 2, waar in het oorspronkelijk geheel hetzelfde woord: *Episcopus* stond, is het aldus vertaald: »If a man desires the office of a *Bishop*«. Het is duidelijk wat tot deze tweerlei vertaling geleid heeft. Men bleef in de Engelse Kerk aan het Bisschoppelijk ambt vasthouden, en vertaalde daarom het Grieksche woord, zooveel het eenigszins ging, door *Bisschop*. Stond het echter in het meervoud, dan kon dit uiteraard niet, daar in eenzelfde kerk geen meerdere Bisschoppen tegelijk konden zijn, en daarom gebruikte men dan in zulke teksten het woord *Overzitters*, dat geheel overeenkomt met het woord *Opzieners*, dat onze vertalers kozen. Wat de Engelse overzetter deed, was alzoo pure willekeur. Van tweeën één, men moest of het woord Bisschop of het woord *Opziener* nemen, maar dan 't ook vastelijk bezigen, zoo dikwijls het woord *episcopus* in den grondtekst stond. En geeft men nu eenmaal aan het woord Bisschop den zin, dien het historisch verkreeg, als doelende op een hoofd over meerdere kerken, dan natuurlijk mag men in de Schrift niet van Bisschop, maar moet men van *Opziener* spreken, want de betekenis van het Grieksche woord laat het gebruik bij meerdere personen in eenzelfde kerk tegelijk toe. Juist wat in Hand. XX : 28 te lezen staat, strekt dan ook ten bewijze, dat onze Overzitters het juiste woord kozen. Daar toch wordt verhaald (zie vs 17) dat Paulus van Milete naar Efeze toog, en daar »de ouderlingen der gemeente bij zich ontbood«; en toen deze nu met hem vergaderd waren, sprak hij deze ouderlingen aldus toe: »Hebt acht op de kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot opzieners (episcopos) gesteld heeft«. Hier kon van *bisschoppen* geen sprake zijn, en zoo is alleen het woord *opziener* hier bruikbaar. *Epi* is op, *scopos* is zien, *Opziener* geeft dus volkomen juist de gedachte weer.

Vraagt men nu, hoe de Apostel, die anders steeds het woord *ouderlingen* bezigt, er toe kwam, om hier, en evenzoo in Filippus I : 1, 1 Tim. 3 : 2 en Tit. 1 : 7, van *Opziener* te spreken, dan verklaart dit zich uit het feit, dat het woord *ouderlingen* van Joodsche herkomst was, en dat deswege in een kerk in het Heidenland een enkel maal aan een andere uitdrukking voorkeur werd gegeven. Ook had het dit voor, dat het op den Christus zelven kon worden toegepast; iets wat bij het woord *Ouderling* niet kon. Zoo zegt Petrus in zijn eersten zendbrief II : 25: »Want gij waart als dwalende schapen, maar gij zijt nu bekeerd tot den Herder en *Opziener* uwer zielen«, waar de Engelse vertaling weder gezet heeft: »the Shepherd and Bishop of your souls«. Nu houde men in het oog, dat niet in de Heidenische stammen, maar wel in het Joodsche land reeds van oudsher het woord *Ouderling* of *Oudste* in gebruik was. Zelfs kan gezegd, dat ook buiten Israël het woord *oudste* of *ouderling* in staatkundigen zin gebezigd werd. In het profane Grieksch, als we ons zoo mogen uitdrukken, is dit gebruik van het woord *presbyteros* niet bekend. In het Oosten daarentegen vindt men het bijna overal. Zoo vermeldt Num. 22 : 7 het bij de Midianieten en Moabieten. In Griekenland en Rome daarentegen kwam in geheel anderen vorm ook wel dezelfde gedachte op, maar dan sprak men van *Gerousia* en van *Senaat*, wat beide gelijk denkbare uitdrukkingen zijn. Een Senaat is toch een vergadering van ouden van dagen. Mozes riep ook in Israël herhaaldelijk dig oudsten van jaren te zamen, en koos ten slotte, op Gods bevel, uit deze ouden van jaren zich een 70-tal uit, die ambtelijk hem bij zouden staan in het bestuur van het moeijelijk te regeren volk. Uit dit politiek gebruik nu is het woord *oudste* of *ouderling*, vooral in de verstrooiing, overgegaan op de vergadering die in elke Synagoge benoemd was, om de aangelegenheden van den eeredienst in de Joodsche gemeente te regelen. Men had wel het Sanhedrin te Jeruzalem, onder Hoogepriesters en priesters, maar voor de Joden in de verstrooiing was dit te ver weg. Vandaar dat men toen plaatselijk zulk een raad koos, en de leden van dezen raad werden dan oudsten of ouderlingen genoemd. Dit bleek zoozeer doeltreffend, dat men later ook in Palestina zelf, waar een Synagoge gebouwd was, steeds bij de Synagoge een zeker aantal ambtelijke bewaarders belaste met de zorg voor het godsdienstig verband. Toen nu een deel van deze Joden tot de Christelijke religie overging, was het natuurlijk, dat ook zij behoefte gevoelden aan zekere regeling om een kerkgebouw

te erlangen en orde op de gemeentelijke zaken te stellen, en daarom noemden toen ook de Christenen de mannen die zij daartoe aanwezen, *Ouderlingen*.

Zoo had men toen onder de Joden te Jeruzalem het Sanhedrin, en daarnaast en daarom in de verschillende steden en dorpen een Synagoge met ouderlingen. En evenzoo nu traden ook de afzonderlijke Christelijke kerken op, met aan het hoofd *ouderlingen*, straks en elders *opzieners* genoemd, en daarnaast was het regiment over alle kerken saam bij Christus, aller Hoofd, in den hemel daarboven. Doch juist dat regiment van Christus aan de Rechterhand Gods, vereischte voor de Christenen een grondleggende eenheidsmacht, en die stelde de Christus nu aan in de Apostelen. Edoch éénmaal slechts en dit voor de Kerk aller eeuwen, en dat wel zooals er staat, doordien ze allen saam volhardden in de leer der apostelen. Hand. II : 42. Gaan we nu echter achtereenvolgens de verschillende teksten na, waarin het woord *Opziener* voorkomt, zoo zal terstond blijken, dat deze geen tusschenschakel vormden, maar met de *ouderlingen* of *oudsten* geheel eenzelfde zijn. Dit bleek ons reeds in Hand. XX : 28 collato vs. 17. Vooreerst toch worden hier dezelfde personen in vs. 17 de *ouderlingen* der gemeente genoemd, en daarna in vs. 28 als de *opzieners* der gemeente toegesproken. En in de tweede plaats treden in één zelfde gemeente deze opzieners in het meervoud op, iets wat, zoo men hierbij aan bisschoppen denkt, niet zou kunnen. Hetzelfde is het geval in Filip. I : 1. Daar toch heet het: »Paulus en Timotheus, dienstknechten van Jezus Christus, aan al de heiligen in Christus Jezus, die te Filippi zijn, met de *opzieners* en *diakenen*. Ook hier is weer sprake niet van vele kerken, waarover een enkel geestelijke de Bisschop zou zijn, maar van één enkele kerk, de kerk te Filippi. In de tweede plaats is ook hier sprake, niet van één *Opziener*, maar van *Opzieners* in het meervoud. En in de derde plaats worden deze *Opzieners* in één adem met de *Diakenen* genoemd, als aangesteld in een college voor die één gemeente. Niet anders ligt de zaak in 1 Tim. III : 2. Ook daar toch wordt van tweerlei ambt gesproken, eerst van het *Opzieners*ambt, daarna van het *Diacoonaat* in vs. 8 v.v., en nu wordt voor beide zekere hooge zedelijke eisch vastgesteld, doch reeds uit het feit, dat er vermelding geschiedt van de *erouwen* en de *kinderen* van den *Opziener* (vs. 2-4), blijkt overwegend, dat hier geen sprake kan zijn van een Bisschop, gelijk later dit woord is opgevat. Ook in Tit. I : 7 is van een plaatselijk ambt, door meerdere personen bekleed, sprake, zoodat ook hier aan geen Bisschop te denken valt. Over 1 Petr. II : 25 is reeds gehandeld, en Hand. I : 20 haalt een profetie uit 't Oude Verbond aan, die hier alzo niet kan uitwijzen. Voor de bisschoppelijke waardigheid is derhalve met het beroep op de Schrift hier niets te vorderen. Vertaalt men het oorspronkelijke woord *episcopus* door het woord *Bisschop*, goed, maar dan zijn ook alle *ouderlingen* Bisschoppen, oftewel neemt het als correlaat met het woord *diaken*, dan zijn de *opzieners* eenvoudig *ouderlingen*, en hebben niets gemeen met een hooger ambt dat zelfs boven de predikers zou staan.

De historische gang loopt derhalve zonder stoornis door. Jezus heeft van het begin van zijn publiek optreden af zich een twaalfstal Joodsche mannen uitgekozen, die er op geschapen, verwerkt en geboren waren, om na zijn hemelvaart als zijn Apostelen op te treden. Deze twaalf mannen hield Jezus steeds bij zich. Hij werkte op hen, en maakte ze vertrouwd met de geheimen van zijn Koninkrijk. Zoo bleven ze tot op Golgotha zijn *discipelen*. Toch zijn ze reeds als zijn discipelen eens op een missie onder de Joden uitgezonden, en hebben daarbij de macht ontvangen om te tekenen en wonderen te doen. Tot de prediking onder de Heidenen mochten ze toen nog niet overgaan. Daartoe moesten ze eerst in het ambt gesteld en begaafd worden met den Heiligen Geest. Die aanstelling geschiedde daarom eerst na de opstanding en voor de Hemelvaart. Jezus bleef toen op hen, en ze ontvingen den Heiligen Geest. In toen eindelijk de ure van scheiding gekomen was, werd hun aangekondigd, dat straks de *nieuwe* bedeeeling zou ingaan, dat de Christus den Heiligen Geest uit den hemel op hen zou doen nederdalen, en dat ze alsdan als zijn organen in het apostolaat zouden optreden. Dit apostolaat is toen geschonden door Judas, maar hersteld in Matthias eerst, en toen in Paulus. In dit apostolaat vond toen de Uitstorting van den Heiligen Geest

aanleiding aan Israël niet alleen, maar aan de menscheid. In Paulus roeping, waarover nader, werd dit volmondig. Dat apostolaat heeft toen voor Christus Kerk aan de Heilige Schrift van het Oude, de Heilige Schrift van het Nieuwe Testament toegevoegd. Orgaan voor de invloeding van den Heiligen Geest in het Lichaam des Heeren, is het tevens het instrument geweest, om voor altoos de Kerk van Christus op aarde vast te leggen in wat Petrus noemde: *De leer der apostelen*. Vandaar dat dit apostolaat wel uitstierf, maar desniettemin tot aan Jezus Wederkomst den band der belijdenis om alle geloovigen slaat.

Dr. A. K.

„Ik hoorde Dien, die tot mij sprak“.

Zoo kwam in mij, als Hij tot mij sprak, de Geest, die mij stelde op mijne voeten; en ik hoorde Dien, die tot mij sprak. Ezechiel 2: 2.

Ons, kinderen der menschen, is een hoogste vermogen daarin verleend, dat we spreken kunnen, en anderen spreken tot ons kunnen beluisteren.

Dit hooge vermogen, van zelf te kunnen spreken en anderen spreken te kunnen hooren, beluisteren en verstaan, hangt samen met ons geschapen zijn naar Gods beeld. Immers alle verstand in God gaat uit in het eeuwige Woord. Dat Woord was bij God en het was zelf God. En van dat Woord wordt ons betuigd, dat alle dingen door dit Woord gemaakt zijn, en dat zonder dat Woord geen ding gemaakt is, dat bestaat.

Het blijft heel de Schrift door, zooals het Scheppingsbericht in Gen. 1: 3 het ons kennen doet. Er staat niet: „God schijnt het licht“, maar er staat letterlijk: *God sprak*, God zeide: van God ging een woord uit, en dit woord luidde: Er zij licht. En toen Gods Woord dit uitsprak, toen was het licht er. En zoo ging het met alle werk der Schepping. Het heet telkens weer: „En God sprak“, en „God zeide“.

En als God gesproken heeft, dan is het er. Er is in God de Almacht. Er is geen macht denkbaar die niet in God geconcentreerd is, en van God uitgaat. Maar het diepe uitgangspunt in Gods Wezen, waar het alles uit opkomt, is altoos weer Zijn Woord, is Zijn spreken, is Zijn zeggen. En als God gesproken heeft, dan is het er.

Nu ligt zeer zeker in dat spreken Gods en in dat wonderd Word Gods het diepste mysterie, de heerlijkste verborgenheid, maar een feit blijft het dan toch, dat God ons menschen ook daarom naar zijn Beeld schep, dat ook wij het woord ontvingen; dat ook wij spreken kunnen; dat ook in ons een sprake zich uit; dat ook van ons word in deze wereld macht en heerschappij uitgaat, en dat we behalve die macht, die gave om te kunnen spreken, ook daarenboven die verwaarde gave en de hierbij hoorende macht ontvangen hebben, om wat God en menschen tot ons spreken te verstaan, en opdat we het verstaan zouden, tegelijk de macht om God en menschen te hooren, en dus ook om God en menschen te beluisteren. Vandaar dat Ezechiel, toen de Geest hem aangreep, er zoo volen nadruk op legde, dat hij, toen God tot hem sprak, dit ook hoorde, dit woord opging, het beluisterde, het in zich opnam en het verstond.

Hierop nu komt de Heilige Schrift telkens en op alle manier terug: God spreekt, er gaat van God een stemme uit, en dit spreken Gods, die stemme des Almachtigen mag niet ongehoord noch onopgemerkt voor ons voorbijgaan.

Juist dit echter geschiedt dagelijks, geschiedt bij maar al te velen gedurig, en dat niet hooren, dat niet beluisteren als God spreekt, is de doorgaande ontkenning van ernst, en daarom veler voortdurende zonde.

Niet te luisteren, niet te hooren als er gesproken, zelfs niet als er tot ons gesproken wordt, is ook in ons gemeene leven een telkens voorkomend gebrek. Vraag het maar aan de onderwijzers op onze scholen, wat moeite het hun vaak kost om te maken, dat de scholieren beluisteren. En zoo ook, vraag het maar aan de predikers, hoe telkens het hun mislukt om hun gehoor wezenlijk te doen hooren wat zij prediken, en zoo te hooren. Allerlei vervult dan geest en hart. Men is in zich zelf bezig met heel andere dingen, en het daardoor niet op wat gezegd wordt. Sommigen kunnen er maar niet toe komen, om acht te geven op wat hun medegedeeld wordt. Ze luisteren niet. Ze hooren 't niet. Ze nemen 't niet in zich op.

En deze achteloosheid nu, die reeds zoo sterk onder menschen voorkomt, is maar al te vaak de zondige regel van menschen tegenover hun God.

De Schrift zegt ons, dat de hemelen Gods eer vertellen, dat het uitspannel ons zijner handen werk verkondigt; dat dag aan dag overvloediglijk sprake uitstort; dat er geen taal is waar de stem van Gods schepping niet gehoord wordt, en dat er een rede van stormwind en starrenhemel uitgaat tot aan het einde der wereld. En toch, zie maar om u heen, hoe de groote massa gedurig onder Gods starrenhemel voortwandelt zonder aan God te denken of in zijn heerlijkheid zich te vernemen. God spreekt in dat alles, maar de kinderen der menschen hooren het niet.

Geheel hetzelfde geldt van den donder. Lees maar, wat Psalm 29 ons van de Stem des Heeren betuigt, die de ceder breekt en de hinde doet jongen werpen.

Reeds uit de natuur komt bij dagen en bij nachten een Woord Gods tot ons, en we onzer, zoo we niet hooren.

Doch hier blijft het niet bij. Veel heiliger en heerlijker nog is de stemme Gods, die elken dag tot ons komt in onze consciëntie, en hiernede in verband de sprake Gods die tot ons komt in zijn heilige wet. Heel de Schrift is één machtig Woord Gods dat elken morgen in elk gezin uitgaat en tot ieders hart spreken wil; maar ook hier, hoe telkens schoot niet 't luisteren, schoot niet het hooren te kort. Wie zal te tellen, die midden in de Christenheid levend, Gods heilige openbaring zoo goed als nooit beluisteren, en steeds doof blijven voor het spreken Gods dat in zijn Woord ook tot hen uitgaat.

En zelfs daarmee is het leedsterste nog niet aangehaakt. Nog teederder toch is de sprake, die van God den Heere in ieders eigen ziel, met het oog op leders eigen leven, uitgaat. God

laet ons niet aan ons zelf over. God de Heere richt telkens en op alle manier zijn Goddelijke sprake en zijn heilig vermaan, zijn waarschuwing, en roeping en inspiratie tot ons. En het bange is nu maar, dat we zoo vaak zelfs deze intieme taal onzes Gods lange 't oor onzer ziel laten voorbijgaan, zonder er iets van merken. En denk nu niet, dat alleen de ongelovigen en afgedooinden hieraan schuldig staan. Ook onder Gods lieve, geloovige kinderen vindt ge er maar al te velen, die heel een etmaal soms door leven kunnen, zonder dat ze het spreken van God tot hun ziel ontwaard hebben.

O, zoo heel anders zou het doordringen van elken dag des levens voor ons zijn, zoo we 't maar verstonen en er een geopenoed voor hadden, dat God de Heere geen dag en geen nacht laat voorbijgaan, dat Hij niet tot ons spreekt. Tot ons spreekt in zijn Schepping, tot ons spreekt in ons lief en leed, tot ons spreekt in onze consciëntie, tot ons spreekt in zijn heilige wet, tot ons spreekt in de mystieke gemeenschap met Christus, en tot ons o, zoo zielloosdringend spreekt in de intieme getuigenissen van ons eigen persoonlijk leven.

God zwijgt nooit, de sprake Gods gaat rusteloos tot ons uit. En hoe dan ons niet hooren te verontschuldigen.

Luisteren is reeds onder ons menschen een plicht, waaraan we ons niet onttrekken mogen, maar luisteren naar wat God rusteloos tot ons zelf spreekt, is de heilige kunst, waarin ge als zijn kind volleerd moet zijn.

Dr. A. K.

Amsterdam, 12 Februari 1915.

Tusschen Ds. C. L. F. van Schelven te Wageningen en den heer A. K. Jaarsma, wiens naam reeds aanduidt, dat hij van Frieschen oorsprong is, ontspan zich in de *Gedersche Kerkbode* een vriendschappelijk debat over de vraag, of het gewenscht is, dat de predikanten in Friesland zich voor de prediking van de Friesche taal bedienen. Zeker deed het geval zich dusver nog maar sporadisch voor, maar indien de sterke beweging onder de Friezen voor de handhaving en ontwikkeling van hunne taal veld wint, dan is het gevaar niet zoo denkbeeldig, dat straks in meer dan een Friesche Kerk als eisch zal gesteld worden, dat de prediking regelmatig in het Friesch moet geschieden.

Tegen dat gevaar nu waarschuwt Ds. van Schelven ook o. i. terecht, en de gronden, die hij hiervoor opgeeft, zijn zeker niet van gewicht ontbloot. Hij schrijft er dit over:

„Juist omdat Friesland eertijds een eigen volk was, een eigen taal had, zijn taal zelfs een *seconde* taal is, mag het oog niet gesloten voor het gevaar, dat Friesland door zijn hartstochtelijke liefde voor wat Friesch is, zich geheel isoleert van de andere provincies.

Voor al nu als op religieus, geestelijk en kerkelijk gebied de grenzen al dieper en dieper getrokken worden.

Een enkel maal eens in het Friesch prediken, is oogenblikkelijk onschuldig, maar toch een feit, dat, als het ingang vindt, Friesland alleen opentelt voor wie Friesch van geboorte is of de Friesche taal heeft aangeleerd om er zelfs in te prediken.

Niets wat meer de scheiding doortrekt als juist het religieus en de taal, vooral als beide verbonden worden.

Daarom schreef ik: *op den duur schuilt in dit provincialisme* (‘tis toch geen landtaal meer) het gevaar voor verbreking van de éénheid, niet van samenverbonden, gemeerde provincies, maar van Nederland.

En wat strijd er in één land met meer dan één taal ontbranden kan, zien wij in het naburige twee of drietalige België.

Dien strijd van nabij kennende, ben ik wellicht wat vroeg met mijn bezwaren opgetreden.

Natuurlijk is hiernede allerminst bedoeld, dat het streven om de Friesche taal te ontwikkelen, zou af te keuren zijn. Maar al te lang is het Friesch als een dialect beschouwd, dat eigenlijk alleen voor de boeren geschikt was. Dat nu is het Friesch zeker niet, want het is metterdaad een zelfstandige taal, en het is volkomen te begrijpen, dat de Friezen hun taal liefhebben en ook tot voortuig willen maken van hun literatuur. Zelfs is de opmerking van den heer Jaarsma volkomen juist, dat er een gevaar in schuilt voor het religieus leven, wanneer de leiding van deze Friesche beweging geheel in handen wordt gelaten van de liberalen, omdat daardoor juist hun geschriften het meest ingang zullen vinden bij de Friezen. In zooverre zijn we dan ook dankbaar, dat thans ook van positief Christelijke zijde aan deze taalbeweging wordt deelgenomen. Gevaarlijk zou deze beweging echter wel worden, zoodra men in Friesland het Friesch uitsluitend zou gaan gebruiken in de catechisatie, de prediking, enz. Het gevolg daarvan zou wezen, dat de boerenbevolking het Hollandsch, dat men op school leert, al spoedig vergeten zou zijn en Friesland zoo geïsoleerd zou komen te staan. Al behoeft dit daarom nog niet tot een taalstrijd te leiden, zooals in België, toch toont het voorbeeld van Zwitserland, waar men vier verschillende talen spreekt, hoe schadelijk dit is voor de geestelijke eenheid van het volk. Het zou niet alleen oorzaak wezen, dat dan in Friesland allicht niet anders dan Friesch-spreekende predikanten zouden beroepen worden, een gevaar, waarop Ds. v. Schelven wees; maar wat nog erger is, de rijke literatuur in het Nederlandsch geschreven, zou voor de eenvoudige bevolking een gesloten boek worden. In Oost-Friesland en het graafschap Bentheim zien men nu reeds, hoe het voortdurend verdwijnen van de Deutsche taal bij het opkomend geslacht maakt, dat het steeds moeilijker valt den geestelijken en religieuzen band met Nederland vast te houden. En een geestelijk isolement van Friesland, door het taalordon getrokken, zou op een geestelijke schade te staan komen, die door geen verheffing van de Friesche taal kan vergoed worden.

Calvijn en de gezangen.

Een lezer van ons blad vraagt ons, of het argument van Calvijn, aan Augustinus ontleend, dat men God het best verheerlijken kan door alleen die liederen in den eredienst te zingen, die door God zelf geïnspireerd zijn, wel opgaat, waar Calvijn zelf toch in den eredienst de vrije prediking van het Woord en het vrije gebed tot God liet? Waarom, zoo vraagt hij, mag de prediker als mond der gemeente wel vrij, naar de Geest der geboden hem dit ingeeft, bidden tot God en evenzoo als tolk des Heeren vrij het Woord verkondigen, naar het inzicht, dat de Heilige Geest hem geeft, maar waarom mag de gemeente „op haar beurt geen gebruik maken van Christelijke liederen, die toch ook onder de bezieling des Heiligen Geestes ontstaan zijn?

Ne maakt deze vraag niet een zuiver historische kwestie, maar het principiële geding van de Gesangen zelf, en we hebben reeds opgemerkt, dat we na het besluit der Synode ons in deze kwestie voorlopig niet wenschten te begeven. Ons doel was alleen om tegenover een minder juiste voorstelling van het gevoelen van Calvijn, zijn gevoelen in het juiste licht te stellen, maar over de vraag, of het argument van Calvijn en Augustinus flout sneed, lieten we ons niet opzet niet uit.

Toch willen we onzen lezer niet geheel onvoldaan naar huis laten gaan, en daarom voor dit eenmaal pogen hem een antwoord op die vraag te geven. De gelijkstelling van het lied in den eredienst met de prediking en het gebed, gaat daarom niet op, omdat God de Heere in Zijn Woord ons niet een collectie preeken en evenmin een stel geboden voor den eredienst schonk, maar wel een Psalmenvol. Ondenkbaar ware het natuurlijk niet geweest, dat God de Heere dit anders beschikt had. In de Lutherische Kerk heeft Luther een complete verzameling preeken gegeven, die de predikanten hadden voor te lezen op elken Zondag, en in menige Kerk heeft men nog vaste formulier-gebeden, die door den predikant moeten worden gelezen, terwijl van een vrij gebed daar geen sprake is. Indien nu de Apostelen zulk een collectie preeken voor elken Zondag en zulk een stel geboden voor den eredienst ons hadden nagelaten, dan zou het de vraag geweest zijn, of de vrije prediking en het vrije gebed wel geoorloofd zou zijn geweest. Dit is echter niet het geval. In het Nieuwe Testament is geen enkele prediking der Apostelen in eigenlijken zin ons bewaard, en wat de geboden betreft, hebben we als formulier-gebed alleen het *Onze Vader*, dat echter blijkens de usantie van de Apostolische gemeente zeker niet alleen in de saamkomsten der gemeente gebruikt is geworden. Waar nu in de Apostolische gemeente de vrije prediking van het Woord en evenzeer het vrije gebed regel was, daar ligt daarin de regel gegeven, dien ook wij bij de prediking en het gebed hebben na te volgen. Anders staat het daarentegen met het lied. De prediking en het gebed regelt zich naar de oogenblikkelijke behoefte der gemeente, verandert daarom elken Zondag en draagt altoos een min of meer subjectief karakter. Maar een spontaan uit het hart opkomend lied der gemeente is ondenkbaar; voor het lied heeft men daarom altoos noodig een *voetstapenbundel*. En waar de Heilige Schrift zulk een liederenbundel ons geeft in de Psalmen, die door den Heiligen Geest zijn geïnspireerd, daar heeft het argument van Calvijn wel degelijk waarde, dat men het veiligst gaat met deze door den Heiligen Geest zelf ons geschonken liederen dan ook alleen bij den eredienst te gebruiken.

Natuurlijk is met dit argument de zaak zelf niet tot beslissing gebracht. Indien we principieel op de kwestie wilden ingaan, zou ze veel breder en dieper moeten behandeld worden. Wat we alleen wilden doen gevoelen, is, dat het beroep op de vrije prediking en het vrije gebed niet voldoende is tegenover het argument, dat door Calvijn en Augustinus is aangevoerd.

Kerk en natuuronderzoek.

Naar aanleiding van het feit, dat het 31 December 1912 juist vier eeuwen geleden was, dat *Andreas Vesalius*, de beroemde arts en grondvester der nieuwere anatomie, te Brussel geboren werd, gaf het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* een Vesalius-nummer uit, waarin de verdiensten van dezen uitnemenden geleerde werden gebuld.

Wat in dit Vesalius-nummer niet het minst de aandacht heeft getrokken, was de bijdrage, die daarin geleverd werd door Prof. Knappert, kerkelijk hoogleeraar te Leiden. Reeds op zich zelf was het een leeuwverdiensel, dat tusschen deze medische vakmannen ook een theoloog verzeild raakte om Vesalius te huldigen. Tot dusverre was het niet bekend, dat Prof. Knappert van de medische wetenschap bijzondere studie had gemaakt, en omgekeerd heeft Vesalius, welke verdiensten op medisch gebied men hem ook toekennen moge, voor de Vaderlandsche Kerkgeschiedenis, in welk vak Prof. Knappert onderwijs geeft, al zeer weinig beteekenis gehad. Hij heeft schier heel zijn leven buiten ons vaderland doorgebracht en is tot zijn dood een trouwe zoon der Roomsche Kerk gebleven. Op Theologisch gebied heeft hij zich niet bewogen.

Wat Prof. Knappert dan toch bewoog aan Vesalius deze studie te wijden, was blijkbaar alleen, dat Vesalius hem een uitstekende gelegenheid scheen te bieden om nog eens het wel wat oude en afgezaagde thema te behandelen, dat de Kerk altijd het rennende element

is geweest, dat telkens het nieuwe bekampt, met name het vrije onderzoek der natuur. Vesalius is nl. een der eersten geweest, die de anatomie toepaste op menschenlijken. Nu zou, volgens sommige historische schrijvers, de Inquisitie in Spanje Vesalius, die daar hoogleeraar was, ter dood hebben veroordeeld en Vesalius zou, om aan die vervolging te ontkomen, een bedevaarttocht hebben ondernomen naar het Heilige land, op welke reis hij door armoede en gebrek is omgekomen. Hoewel het nu historisch volstrekt niet vast staat, dat de Inquisitie Vesalius ter dood veroordeeld heeft, en nog veel minder, dat de grond van dit doodvonnis zijn anatomie van menschenlijken was (volgens anderen zou Vesalius scherpe satyren hebben geschreven tegen de misstanden bij de geestelijkheid dezer dagen en daardoor de vervolging zijn uitgelokt) meent Prof. Knappert toch alleen op grond van de hypothese, dat de Inquisitie hem veroordeeld zou hebben wegens zijn nieuwe wijze van wetenschappelijk onderzoek, het recht te hebben Vesalius als een slachtoffer der Inquisitie en als een martelaar van de wetenschap voor te stellen, en aan de Roomsche Kerk te verwijten, dat zij deze uitnemenden beoefenaar der wetenschap evenals Galilei het zwijgen heeft willen opleggen.

Nog daargelaten, dat heel deze beschuldiging op zoo zwakke gronden steunt, dat ze zeker niet als wapen tegen de Roomsche Kerk kon gebruikt worden, kan de levensgeschiedenis van Vesalius veeleer dienen om het omgekeerde te bewijzen. Het feit, dat Vesalius voor zijn anatomie menschenlijken gebruikte, was metterdaad iets geheel nieuws en ongehoords in die dagen, en het waren niet de Roomsche geestelijken, maar de mannen der medische wetenschap, die in plaats van dankbaar dit nieuwe onderzoek te aanvaarden, hun collega veroordeelden en verketterden. Waar Vesalius zoo bitter werd aangevallen, heeft Keizer Karel V toen over deze kwestie het oordeel gevraagd van de *Theologische faculteit* te Salamanca, en deze Roomsche Theologische faculteit gaf toen blijk van veel hooger te staan dan de officiele medische wetenschap, doordat ze verklaarde, dat het anatomische onderzoek van menschenlijken volkomen geoorloofd was, mits het geschiedde in dienst der wetenschap. Voor een historicus, die geheel onpartijdig de geschiedenis wil laten spreken, zou dit geval een zeer frappant voorbeeld wezen om aan de medische heeren nu eens duidelijk te maken, hoe de officiele wetenschap, ook de medische, steeds gevaar heeft geloopt het nieuwe te veroordeelen en hoe opmerkelijk het is, dat juist de Kerk dit nieuwere tegenover de officiele wetenschap in bescherming heeft genomen. Het was daarom volkomen terecht, dat de Roomsche bladen Prof. Knappert wegens dezen onverdienden aanval tegen de Roomsche Kerk eens duchtig onder handen hebben genomen en dat in het *Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde* Dr. B. W. Th. Nuyens, arts te Amsterdam, op zekelijke maar afdoende gronden den Leidschen hoogleeraar in de Kerkgeschiedenis kwam aantoonen, hoe weinig hij van de geschiedenis der Roomsche Kerk wist. Het Protestantisme wordt waarlijk door zulke antipaapische stoutigheden niet gediend.

Toch is in ons oog nog erger, dat Prof. Knappert zich niet ontagt in zijn Vesalius bijdragen ook de voorstelling te geven, alsof evenzeer de Heilige Schrift het vrije onderzoek der natuur zou afkeuren als een „oneerbiedigheid tegen de Godheid“, gelijk hij het noemt. „Dezelfde gedachte,“ schrijft hij, is het, die in de 8 eeuw vóór Christus Jesaja toornen deed tegen de schepen, waarmede de menschen op de Middellandsche Zee gewaagde en verre tochten gingen ondernemen; zij kwamen te weten wat alleen God weten mag.“ Als bewijspiaats wordt dan verwezen naar Jesaja 2: 10, waar de profeet het oordeel verkondigt „tegen alle schepen van Tarsis“. Volkomen terecht is, — gelijk Ds. Landwehr in de Rotterdamse *Kerkbode* meedeelt — zelfs van Joodsche zijde tegen zulk een onvergeeflijk lichtzinnige exegese protest aangeteekend. Wie het verband, waarin deze Godsspraak voorkomt, ook maar een oogenblik inzielt, merkt terstond, hoe onhoudbaar deze uitlegging is. Jesaja kondigt aan, hoe de dag des Heeren de vernedering brengen zal van al wat trotsch en verheven is op aarde, opdat God dan alleen groot zal wezen, en teekent dan in prachtige beelden het hooge en verhevene: de ceders van Libanon en de eiken van Basan, de hooge bergen en de verhevene heuvelen, de hooge torens en de vaste muren, de schepen van Tarsis en de gewenschte schilderijen, natuurlijk niet alsof deze dingen op zichzelf verkeerd zouden zijn, — dan zou ook het planten van ceders en eikenboomen en het bouwen van muren en torens niet geoorloofd zijn geweest — maar omdat de mensch daarop zich verhoovaardigde. Hoezeer daarentegen juist bij Israël het bevairen van de zee als een middel werd beschouwd om de groote werken Gods te bewonderen en te verheerlijken, blijkt uit het schoone woord van Psalm 107: 23 „die met schepen de zee bevairen, handel doende op de groote wateren, die zien de werken des Heeren en zijne wonderwerken in die diepte.“

Wanneer we tegen deze valsche Schriftuitlegging met kracht opkomen, dan is het, omdat Prof. Knappert blijkbaar de antieke beschouwing, dat elk natuuronderzoekzondig is als een oneerbiedigheid tegen de Godheid, ook aan de Heilige Schrift wil opdringen. Die beschouwing nu is in den grond *heidensche*; ze komt daaruit voort, dat men bij de heidenden de natuur met de Godheid vereenzelvigde; hier is de natuur het Isisbeeld, welks sluier geen sterveling mag opheffen. Maar het is juist de heerlijkheid van de Schrift, dat zij ons een geheel andere natuurbeschouwing heeft leeren kennen,

omdat ze in de natuur het *werk* Gods ziet, waarin Hij zijn Goddelijke gedachten ons openbaart, en door die beschouwing in de heidensche wereld in te dragen heeft de Christelijke Kerk de wetenschap juist vrijgemaakt en voor haar den weg gebaad voor het vrije onderzoek der natuur.

Prof. M. Noordtzij.

Met hartelijke deelneming is ook door ons het bericht ontvangen dat onze hoogleeraar Prof. M. Noordtzij Dinsdagavond te Kampen is overleden.

Lang heeft hij van de welverdiende rust, die hem geschonken was na een druk en arbeidszaam leven, niet genoten. Wie hem den laatsten tijd ontmoette, vreesde wel dat het einde niet verre meer was. De eens zoo krachtige en sterke gestalte, was reeds gebroken. Zelfs scheen het een wonder, dat hij in October nog op de Synode te 's Gravenhage voor 't laatst verscheen. En thans is het Nieuwe jaar nauwelijks begonnen of men draagt hem reeds ter laatste rustplaats heen.

Er ligt in dit heengaan van onze oudere broeders, die jaren lang op het gebied van Kerk, School en Staat vooraan hebben gestaan, een diep smartelijke en ontroerende gedachte. Hun plaats moge reeds door jongere krachten zijn ingenomen, maar het stuk historie, dat met hun leven zich afspeelde, behoort nu voorgoed tot het verleden. En bij het geopende graf herdenkt men met stillen weemoed, hoeveel in zulk een leven ons werd geschonken.

Wat Prof. Noordtzij op politiek gebied gedaan heeft, zal elders worden herdacht. Hier hebben we alleen zijn beteekenis te schetsen voor ons kerkelijk leven. Na als predikant eerst de beide Friesche gemeenten St. Anna Parochie en Heerenveen gediend te hebben, verhuisde hij in 1872 naar Schiedam, vanwaar hij in 1875 geroepen werd om hoogleeraar te worden aan de Theologische School te Kampen. Reeds toen had hij de aandacht op zich gevestigd door verschillende artikelen in het pas opgerichte Tijdschrift *De Getuigenis*, waaruit bleek, dat hij vooral op het gebied der Exegese zich bewoog, en volkomen terecht werd hem dan ook als professor de uitlegging van het Oude Testament opgedragen. Metterdaad heeft hij op dit gebied het onderwijs aan de Theologische School tot een vroeger ongekende hoogte weten op te heffen. Zijn Hebrueusche spraakkunst heeft als handboek voor het Hooger onderwijs uitnemende diensten bewezen en beleefde dan ook een tweeden druk. Een kostelijke proeve van zijn exegetische studien bood hij in zijn uitlegging van den 68 en 166 Psalm, die alleen betrouwen deed, dat op dit gebied niet meer van zijn hand verscheen. Vooral echter openbaarde zich zijn eigenaardig talent in de verschillende oraties, die hij als afredend rector hield, en waarin hij telkens weer aantoonde, hoe de Egyptologische en Assyriologische ontdekkingen de geloofwaardigheid der Heilige Schrift bevestigden. In dit apologetische verweer lag zijn kracht; hier stelde hij de schatten van zijn kennis uit en hier trad hij op als welgewapend kampioen voor wat hem heilig was: het gezag van Gods Woord.

Maar hoezeer hij, ook in zijn uiterlijk, een martiale figuur was, streed hij toch liever tegen vijanden dan tegen broeders. Vandaar dat hij zich meer op politiek en sociaal gebied bewoog, dan op het gebied van het kerkelijk leven. Toch ontrok hij zich daarom niet, wanneer hij meende, dat zijn plicht hem gebod ook hier zijn invloed te doen gelden of de Kerken hem riepen in haar dienst. Jaren lang heeft hij de Kerken gediend als deputaat voor de correspondentie met de Hooge Overheid en als synodaal examinator van de missionaire Dienaren des Woords. En hoe hij in het opleidingsvraagstuk meermalen publiek getuigenis heeft gegeven, is wel bij ieder bekend.

Het moest echter zullen zijn leerlingen met dankbaarheid blijven denken aan wat hij als hoogleeraar voor hen is geweest. Hij wist op zijn colleges hun liefde in te boezemen voor de Exegese van het Oude Testament; door zijn hartelijken en vertrouwelijken omgang won hij hun hart; en de invloed, die van hem uitging, strekte nooit anders dan om den eerbied voor het gezag van Gods Woord te versterken.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

1. BIBLIOTHEEK VOOR GODSDIENSTONDERWIJS. Redacteuren Dr. A. THIELSTRA—Dr. H. VISCHER. Serie I, nummer 6. BIJBELSCHE ARCHIEFLOGIE door Dr. G. KRUIZER. Utrecht. G. J. A. Ruys—1914.

De BIBLIOTHEEK VOOR GODSDIENSTONDERWIJS waarin, van zoo ongeveer alle onderdelen der THEOLOGIE, leerboeken voor gymnasisten en hogere burgerscholen zullen verschijnen, miste nog een BIJBELSCHE ARCHIEFLOGIE.

In deze leemte is thans voorzien door het, hier door mij te bespreken, leerboek van Dr. KRUIZER, predikant van de Gereformeerde Kerk te Thiel.

Voorzien, laat mij dit terstond mogen zeggen, op een, naar het mij toeschijnt, lang niet overdenkelijke wijze.

Toen ik vóór eenigen tijd vernam, dat Dr. KRUIZER voor de bewerking van dit leerboek was aangezocht, heb ik dan ook niet anders verwacht en feliciteerde ik in gedachte de heeren Redacteuren der BIBLIOTHEEK met de keuze van dezen medewerker voor dit onderdeel der taak.

En ik had daar zoo mijn gronden voor.

Niet alleen toch, dat voor KRUIZER, blijkens zijn velerlei publicaties, de lauw van den theologischen doctorstitel, om met wijlen v. OOSTERZEE te spreken, geen slaaphout is geworden en dat hij, door zijn nauw verkeer met de

weten-
vol stil-
hij, de
Thiel,
docent
aan het
gewest
Wan-
vakken
gewest
of in
klassen
ONDERW-
week v-
de twee
gegeven
ARCHIEF-
de voor-
atie, ee-
bezig h-
minder
gymnasi-
BIBELW-
En d-
tot zijn
op de
hoogte
alist n-
verklaar-
dium de

In en-
schap g-
en het
bepaalt,
worden
paling w-
en Geel
bedding
is, dat h-
titel van
N. de
DEEL wa-
DEN DE
NIEUWE
handelt.

De z-
HET GO-
VOOR DE
VINO en
hoofstuk-
na de b-
st en het
Het d-
geeft on-
STAATKUN-
BIBELW-
kleeding,
leving en
de weten-
onderdeel
Volk en
krijgswet-

Voor v-
school of
wijs, op
GODSDIEN-
een predi-
zijn wat
ARCHIEFLOGIE
oprijschijn
voor theo-
examen, e-
dit met z-
leerd en
dium van
aanbevelen

2. G. J. A.
Amsterdam
Boekhandl-
De heer
te Hilversum
biographie
President-E-
ZETTER, d-
aftrad. A-
voegd de
Zondag 2-
kerk te Z-
lijkend por-
Niet alle
HOOFDSTUK
throphisch
opricht is.

Was ik,
wil, tot du-
op te vast
verzuim th-
Na een
hand gedaa-
TIDEGENOOT
St. DOMM-
PIERSON an-
WERFF van
het REVUE
gemoedsleu-
rationalisme
feet waarin
uit de noot
zonen en d-
een gewich-
men beweren
gewest. O-
indruk weg
van OUDER
het gezin
stemming h-
durf ik v-
jeugd der v-
van somber

Na nog
reeds in zij
schiet hij
aan de hoc
het was de
het opkom-
meas colleg-
hoorde en h-
uit de oude
strijd des le-

Van bijzo-
11—15, die
te HANNOVER
Van bijzo-
der religie
„die eigenaa-
heid in de l-
— de laatste
voor — „di-
stige kringen
klasse onzer
de schrijver
achten geen
afgegaan van
diabolische v-
een viertal p-
zelf vermeeld

In het v-
toch de opm-
pathiek mij
religie is, d-
en diabolisch